

**Номи курс: Фаъолияти иқтисоди берунаи корхонаҳо дар
Ҷумҳурии Тоҷикистон**

(Foreign economic activity of enterprises in the Republic of Tajikistan).

Week 9. Stages of foreign economic activity in Tajikistan

lecturer: Rustamzoda Fitrat Muzafar

**МАВЗЎИ 9. МАРҲИЛЛАҲОИ ФАЪОЛИЯТИ ИҚТИСОДИИ ХОРИҶА ДАР
ТОҶИКИСТОН**

9.1. Идораи фаъолияти иқтисодии хориҷӣ дар сатҳи давлатӣ.

9.2. Комиссияи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба робитаҳои иқтисодии хориҷӣ.

9.3. Вазорати иқтисод ва робитаҳои иқтисодии хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон.

9.4. Кумитаи гумруки назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон.

Мақсади лексия: омӯзиши идораи фаъолияти иқтисодии хориҷӣ дар сатҳи давлатӣ, Комиссияи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба робитаҳои иқтисодии хориҷӣ, Вазорати иқтисод ва робитаҳои иқтисодии хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Кумитаи гумруки назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҳисоб меравад.

9.1. Идораи фаъолияти иқтисодии хориҷӣ дар сатҳи давлатӣ.

Моҳияти фаъолияти иқтисодии хориҷӣ, ҳамчун самти муҳими илми иқтисод бо роҳи таҳлил ва ҷамъбасти ташкилу идораи мушаххси он дар зинаҳои мухталиф муайян карда мешавад. Ташкили идораро ба се зина тақсим кардан мумкин аст;

1. Умумидавлатӣ;
2. Ҳудудӣ(минтақавӣ)
3. Ибтидоӣ (ташкилоту корхонаҳо, иттиҳодияҳо,фирмаҳо ва ғайра.

Ин зинаҳо бо принципҳои умумие муайян карда мешаванд, ки аз қонунҳои амалкунандаи давлат бармеоянд. Ҳамзамон ин принципҳо дорои

хусусиятҳои хос мебошад. Идораи фаъолияти иқтисодии хориҷӣ дар ҳар кишвар аз сохтори ташкилии истеҳсолот ва низоми амалкунандаи мақомоти ҳокимияти давлатӣ вобаста аст.

Дар ҳар кишвар ташкили идораи фаъолияти иқтисодии хориҷӣ ва умуман иқтисодиёт аз ҷониби низоми ҳокимияти давлатӣ сурат мегирад, ки он мутобиқи Конститутсия ба се шоха ҷудо мешавад:

1. Қонунбарор
2. Иҷроия
3. Суд

Ҳокимияти қонунбарор дар Ҷумҳурии Тоҷикистон аз ҷониби Маҷлиси Олӣ (парламент, собиқ шӯрои олӣ) ба амал бароварда мешавад, ки мақоми олии намоёндагӣ ва қонунбарори кишвар мебошад. Дар соҳаи фаъолияти иқтисодии хориҷӣ ба салоҳияти ҳокимияти қонунбарор масъалаҳои қабул, тағир додани қонунҳо, ва асноди дигари меъёрӣ, тасфир ва бекор кардани онҳо, муайян намудани самтҳои асосии сиёсати хориҷии давлат, тасдиқи барномаҳои иҷтимоию иқтисодӣ, расонидани ёрии иқтисодӣ ба давлатҳои дигар мансуб аст.

Ба ҳокимияти иҷроияи Ҷумҳурии Тоҷикистонҳоҳо инҳо дохиланд: Ҳукумати ҷумҳурӣ таҳти роҳбарии Президент ва мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ.

Мутобиқи моддаи 64 ба Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки 6 ноябри соли 1994 ба тариқи раёпурсии умумихалқӣ қабул шудааст, роҳбари давлат ва ҳокимияти иҷроияи (Ҳукумат) Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад.

Идораи фаъолияти иқтисодии хориҷӣ дар сатҳи давлат аз ҷониби Президент ва Ҳукумати ҷумҳурӣ бо роҳи қабули фармону амрҳо ва қарорҳо ва таъсиси мақомоти қорие (шӯроҳо, комиссияҳо ва ғайра), ки татбиқи қарорҳои қабулгардидаро таъмин менамоянд, ба амал бароварда мешавад.

Ҳокимияти судӣ дар сатҳи кишвар аз ҷониби суди конституционӣ, Суди олӣ, Суди олии иқтисодӣ ва Суди ҳарбӣ ба амал бароварда мешавад.

Таъиноти асосии низоми судӣ дар соҳаи фаъолияти иқтисодии хориҷӣ ҳифзи ҳуқуқи манфиатҳои қонунии ташкилоту корхонаҳои дохилӣ ва хориҷӣ субъектҳои фаъолияти иқтисодии хориҷӣ мебошад.

Фишангҳои пурқуввати идораи фаъолияти иқтисодии хориҷӣ дар ҷаҳорҷӯбаи ҳокимияти иҷроия қарор доранд. Ба ин фишангҳо фармону амрҳои Президенти Тоҷикистон, қарору фармоишҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва қарорҳои Комиссияи давлатии назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дохил мешаванд.

Дар дастгоҳи иҷроияи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон шӯъбаи махсуси робитаҳои иқтисодии хориҷӣ фаъолият мекунад, ки кори ҳамаи сохторҳои давлатии идораро дар фаъолияти иқтисодии хориҷӣ ҳамоҳанг месозад.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳоло низоми томи мақомоти махсусгардонидашудаи ҳокимияти давлатӣ таъсис дода шудааст, ки мустақиман ё ғайри мустақим дар ташкили идораи фаъолияти иқтисодии хориҷӣ иштирок менамоянд.

Дар ташкили фаъолияти иқтисодии хориҷӣ мустақиман мақомати зерини ҳокимияти давлати иштирок менамоянд.

9.2. Комиссияи Ҳукумати Ҷумҳури Тоҷикистон оид ба робитаи иқтисоди хориҷӣ

Дар Тоҷикистон, Комиссияҳои байниҳукуматӣ як механизми муҳим барои рушди ҳамкориҳои иқтисодӣ ва тиҷоратӣ бо кишварҳои хориҷӣ мебошанд. Ин комиссияҳо дар шакли ҷаласаҳои мунтазам бо мақсади баррасии масъалаҳои дучониба ва бисёрҷониба, аз ҷумла ҳамкориҳои тиҷоратӣ, сармоягузорӣ, кишоварзӣ, саноат, илму маориф ва дигар бахшҳо ташкил мешаванд.

Комиссияҳои байниҳукуматӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон яке аз воситаҳои муҳими ташкили ҳамкориҳои иқтисодӣ ва тиҷоратӣ бо кишварҳои хориҷӣ мебошанд. Таърихи таъсиси ин комиссияҳо ба давраи пас аз истиқлолияти давлатии Тоҷикистон бармегардад.

Таърихи таъсис ва рушд

- Баъди ба даст овардани истиқлол (1991), зарурати барқарор кардани муносибатҳои сиёсӣ ва иқтисодӣ бо кишварҳои ҷаҳон ба миён омад.
- Дар ин замина, Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон бо як қатор кишварҳо Комиссияҳои байниҳукумати ҳамкориҳои иқтисодӣ таъсис дод.
- Аввалин комиссияҳо асосан бо кишварҳои ҳамсоҳ ва шарикони анъанавӣ, мисли Русия, Қазоқистон, Ўзбекистон ва Чин ташкил шуданд.

Солҳои 2000-ум:

- Бо мустақкам шудани суботи сиёсӣ, фаъолияти комиссияҳо тақвият ёфт.
- Ҷаласаҳои мунтазами комиссияҳо барои баррасии ҳамкориҳо дар соҳаҳои:
 - иқтисод,
 - кишоварзӣ,
 - саноат,
 - илм ва маориф баргузор мешуданд.
- Дар ин давра Шӯрои ҳамкориҳои иқтисодӣ бо ИДМ ва кишварҳои хориҷии дигар фаъол гардид.

Солҳои 2010 ва баъдтар:

- Тоҷикистон бо бештари кишварҳои ҷаҳон, аз ҷумла: Олмон, Ҳиндустон, Эрон, Туркия, Беларус, Қирғизистон ва Молдова комиссияҳои муштарак таъсис дод.
- Нақши ин комиссияҳо дар ҷалби сармоягузорӣ, таҳкими робитаҳои тижоратӣ ва рушди ҳамкориҳои стратегӣ боз ҳам зиёд шуд.
- Бисёре аз ин комиссияҳо дар сатҳи вазирон, муовинони нахуствазир ва раисони идораҳои давлатӣ роҳбарӣ мешаванд.

Мақсад ва вазифаҳои комиссияҳо:

- Ташкили шароити мусоид барои рушди тижорати дуҷониба.
- Ҷалби сармоягузорӣ ва ҳамкориҳои молиявӣ.

- Бартарафсозии монеаҳои ҳуқуқӣ ва гумрукӣ.
- Баррасии масъалаҳои энергетика, нақлиёт, кишоварзӣ, маориф ва тандурустӣ.

Мисолҳо аз фаъолияти комиссияҳои байниҳукумати:

1. Тоҷикистон ва Молдова: 28 апрели 2023 дар Душанбе ҷаласаи чоруми Комиссияи байниҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Молдова баргузор шуд. Дар ин ҷаласа, ҷонибҳо масъалаҳои ҳамкориҳои тичоратӣ, иқтисодӣ ва илмӣ-техникӣ, инчунин дурнамои рушди рабобити дуҷониба баррасӣ намуданд.
2. Тоҷикистон ва Беларус: 28 сентябри 2023 дар Душанбе ҷаласаи 16-уми Комиссияи байниҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Беларус доир ба ҳамкориҳои тичоратию иқтисодӣ баргузор гардид. Дар ҷаласа, вазорату идораҳои дахлдори ду кишвар, инчунин мақомоти маҳаллӣ ва бахшҳои хусусӣ иштирок намуданд.

Ин Комиссия дар назди Ҳукумат бо мақсади ташкил ҳамоҳангсозии робитаҳои иқтисодии хориҷӣ ташкил шуда буд.

Он кори худро аввал аз тариқи гурӯҳ ва баъдан аз тариқи шӯъбаи робитаҳои байнидавлатии мудирияти корҳои Шӯрои Вазирони Ҷумҳури анҷом медод.

Соли 1995 комиссияи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба ислоҳоти иқтисодӣ таъсис гардид ва соли 1996 он Комиссияи давлатии ислоҳоти иқтисодии ном гирифт.

Комиссияи мазкур ки роҳбари он Сарвазирӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон буда, аз вазирону роҳбарони идораҳои асосии ҷумҳури иборат аст, ҳуқуқи қабули қарорҳоро на танҳо дар соҳаи сиёсати иқтисодии дохили, балки доир ба масъалаҳои идораи фаъолияти иқтисодии хориҷи низ дорад.

9.3. Вазорати иқтисод ва робитаҳои иқтисодии хориҷи Ҷумҳурии Тоҷикистон.

Вазорати иқтисод ва робитаҳои иқтисодии хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон - яке аз вазоратҳои калидии ҳукумат мебошад, ки сиёсати

давлатӣ дар соҳаҳои иқтисоди миллӣ ва ҳамкориҳои иқтисодии хориҷиро таҳия ва татбиқ мекунад.

Ин вазорат вориси ҳуқуқи собиқ Вазорати робитаҳои иқтисоди хориҷӣ (ВРИХ) буда, таҳия ва татбиқи сиёсати давлатии иқтисодии хориҷи, ҳамоҳангсозӣ ва танзими робитаҳои иқтисодии хориҷиро таъмин менамояд. Он мақоми маркази мебошад, ки доир ба масъалаҳои фаъолияти иқтисодии хориҷи ҳамоҳангсозӣ ва роҳбарии фаъолияти тамоми идораҳо ва ташкилоту корхонаҳои ҷумҳуриро таъмин менамояд.

Вазифаҳои асосии Вазорати иқтисод ва робитаҳои иқтисодии хориҷии (ВИРИХ) Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи муносибати байни давлатӣ ва фаъолияти иқтисодии хориҷӣ аз инҳо иборатанд:

1. Ташкили таҳияи лоиҳаҳои созишномаю шартномаҳо ва протоколҳои байнидавлатӣ (байнихукумати) доир ба масъалаҳои ҳамкориҳои тичоратӣ иқтисодӣ ва фарҳангии техники;

2. Ташкили корҳо дар мавриди вориднамудани тағбироту иловаҳо ба асноди қонуни ва меъёри амалкунанда, ва инчунин таҳияи лоиҳаҳои нави қарорҳо дар соҳаи фаъолияти иқтисодии хориҷи бо ҳуқуқи ташаббуси қонунгузорӣ ва чиҳати баррасию қабул ба Ҳукумат ва Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон пешниҳод кардани онҳо;

3. Ҳамоҳангсозии кори мақомоти идораи давлатӣ дар соҳаи фаъолияти иқтисодии хориҷи;

4. Ба сифати иштирокчиёни фаъолияти иқтисодии хориҷӣ ба қайд гирифтани ашхоси ҳуқуқию воқеии дар қаламрави ҷумҳурӣ сукунат дошта, сарфи назар аз шакли моликиятшон, инчунин тафтишу назорати фаъолияти иқтисодии хориҷии иштирокчиён ва самаранокии татбиқи қарордодҳои имзо намудаи онҳо;

5. Мувофиқи тартиби муқарарнамудаи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ташкил намудани намоёндоҳои тичоратӣ ҷумҳурӣ дар хориҷа тақмили ҳаёти кадрӣ онҳо, роҳбарӣ ва назорат ба фаъолияти онҳо;

6.Таъмини ҳамкориҳои мақомоти ҷумҳурӣ бо намоёндагҳои тиҷорати кишварҳои хориҷии муқими Ҷумҳурии Тоҷикистон;

7. Ҳамоҳангсозии ва идораи корҳо доир ба шакли усулҳои гузаронидани амалиёти содироту воридотӣ дар ҷумҳурии, экспертизаи қарор додхое (шартномахое) ки барои иҷроиши онҳо ҷудо кардан ва истифодаи мутамаказ зарур аст ва ғайра.

Барои иҷрои ин номгуӣ нопурраи вазифаҳо дар Вазорати иқтисод ва робитаҳои иқтисодии хориҷӣ идораи (раёсат) танзими савдои хориҷӣ, акредитатсия, ташкил ва ҳамоҳангсозии робитаҳои иқтисодии хориҷӣ, идораи ,(раёсат) танзими савдои хориҷӣ.

Чунин вазифаҳо дар сатҳи минтақаҳо ба зимаи ваколат дорони ВИРИХ ё шӯъбаҳои марбути ҳукумати вилоятҳо ва шаҳру ноҳияҳои ҷумҳурии гузошта шудаанд.

9.4. Кумитаи гумруки назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон.

Кумитаи гумрук мақоми марказии ҳифзи зуқуқи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи фаъолияти иқтисодии хориҷӣ мебошад, ки таҳия ва татбиқи сиёсати Гумрукии кишварро таъмин менамояд.

Мутобиқи кодекси гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки моҳи ноябри соли 1995 дар иҷлосияи Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон қабул гардидааст, вазифаҳои Кумитаи гумрук муайян карда шудаанд.

Мутобиқи моддаи 2 Кодекси гумрук “Мақсади сиёсати гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон таъмини истифодаи ҳарчӣ самараноки воситаҳои назорати гумрукӣ ва танзими мубодилаи мол дар қаламрави гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон, иштирок дар татбиқи вазифаҳои тиҷорати сиёсии ҳифзи бозори дохилӣ, ҳавасмандгардонии тараққиёти иқтисоди миллӣ, мусоидат ба гузаронидани бозсозии сохтор ва вазифаҳои дигари сиёсати иқтисодӣ мебошад...”

Мутобиқи моддаи 10 Кодекси гумрук мақомоти гумрукии ҷумҳурӣ вазифаҳои зеринро иҷро мекунанд:

- Иштирок дар таҳияи сиёсати гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва татбиқи ин сиёсат;
- Таъмини риояи қонунҳое, ки назорати иҷрои онҳо ба зиммаи мақомоти гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон гузошта шудааст;
- Андешидани тадбирҳо дар мавриди ҳифзи ҳуқуқи манфиатҳои шаҳрвандон, корхонаҳо ва ташкилоту муассисаҳо зимни татбиқи фаъолияти гумрукӣ;
- Дар доираи салоҳияти худ таъмин намудани беҳатари иқтисодии ҷумҳурӣ, ки асоси иқтисодии истиқлолияти он мебошад, ҳифзи манфиатҳои иқтисодии давлат ва субъектҳои фаъолияти иқтисодии хориҷӣ;
- Истифодаи воситаҳои танзими гумрукии муносибатҳои тижоратию иқтисодӣ;
- Ситонидани бочу хирочи гумрукӣ, андоз ва пардохтҳои дигари гумрукӣ;
- Иштирок дар таҳияи чораҳои сиёсати иқтисодӣ дар мавриди молҳои аз тариқи сарҳади гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон интиқолшаванда ва татбиқи ин чораҳо;
- Таъмини риояи тартиби иҷозатдиҳии интиқоли мол ва воситаҳои нақлиёт аз тариқи сарҳади гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- Мубориза бо қачоқ, вайронкунии қоидаҳои гумрукӣ ва қонунҳои андози марбут ба молҳои аз тариқи сарҳади гумрукии ҷумҳурӣ интиқолшаванда, пешгирии муомилоти ғайриқонунии маводи нашъаовар ва силоҳ;
- Татбиқ ва такмили назорати гумрукӣ ва барасмиятдарории гумрукӣ, фароҳам овардани шароит барои тезонидани муомилоти мол аз тариқи сарҳади гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- Мусоидат ба инкишофи робитаҳои иқтисодии хориҷии минтақаҳои ҷумҳурӣ, инчунин ташкилоту корхонаҳо, муассисаҳо ва шаҳрвандон;

- Мусоидат ба татбики чораҳои ҳифзи беҳатарии давлатӣ, тартиботи ҷамъиятӣ, одоби аҳоли, ҳаёт ва саломатии инсон, ҳифзи манфиатҳои истеъмолгарони ватанӣ ва молҳои воридшаванда;

- Назорати содироти маводи стратегӣ ва маводи дигари барои манфиатҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳаётан муҳим;

- Назорати асбор дар доираи салоҳияти худ;

- Ҳамкорӣ бо мақомоти гумрукӣ ва мақомоти дигари салоҳиятдори давлатҳои хориҷӣ ва созмонҳои байналхалқие, ки бо масъалаҳои фаъолияти гумруки машғуланд, иштирок дар таҳияи шартномаҳои байналхалқӣ;

- Мувофиқи тартиби муқараргардида бо дархости мақомоти ҳокимияти давлатӣ, корхонаҳо, ташкилоту муассисаҳо инчунин ба шаҳрвандон додани маълумот дар бораи фаъолияти гумрукӣ;

Татбики сиёсати ягонаи молявию хоҷагӣ, инкишофи базаи моддию техникӣ ва иҷтимоии мақомоти гумрукӣ, фароҳам овардани шароити лозимаи меҳнат барои кормандони ин мақомот ба шумор меравад.

Саволҳо барои мустаҳкамкунии мавзӯ:

1. Мафҳуми идораи фаъолияти иқтисодии дар сатҳи давлатиро шарҳ диҳед.
2. Зарурати таъсиси Комиссияи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба робитаҳои иқтисодии хориҷиро мანიод намоед.
3. Вазифаҳои асосии Вазорати иқтисод ва робитаҳои иқтисодии хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон номбар намоед.
4. Вазифаҳои Кумитаи гумруки назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар баланд бардоштани иқтисодиёт.